

Joop Stoeldraijer

Schrijfmethodes

In het vorige artikel van Gereedschap heb ik uitgebreid aandacht besteed aan *Schrijf actief*. Er zijn uiteraard nog veel meer schrijfmethodes te koop. Deze keer een overzicht van een aantal traditionele schrijfmethodes en een methode die qua opzet en uitvoering heel anders is: *Novoskript*.

Pennenstreken

Volgens uitgeverij Zwijssen kiezen twee van de drie scholen, die met *Veilig leren lezen* werken, ervoor om het aanvankelijk lezen en schrijven te integreren. Dat kan met *Pennenstreken*. De leerkracht kan daarbij kiezen uit de woord- of de letterversie. Met de woordversie leren de kinderen direct de letters van het woord schrijven dat ze net hebben leren lezen. De letterversie richt zich steeds op de letter die centraal staat in dat woord.

Na kern 7 van *Veilig leren lezen* komen de beide versies bij elkaar. De helft van de schrijflessen is leerkrachtvrij. Na de instruc-

tie van een nieuw onderdeel kunnen de kinderen zelfstandig oefenen. Tijdens dat zelfstandig oefenen kunnen de zwakkere schrijvers extra aandacht krijgen. Op iedere pagina van de schrijfboekjes staat een klokjesopdracht. Kinderen die sneller schrijven en dus eerder klaar zijn, kunnen deze opdracht zelfstandig maken. Voor kinderen die meer oefening nodig hebben, zijn er oefenboekjes met extra stof die aansluit bij de schrijfboekjes. Nog meer extra oefeningen kan de leerkracht geven met de kopieerbladen uit de handleidingen.

Met het leerlingvolgsysteem volgt de leerkracht de volgende aspecten:

- schrijfhouding, papierligging en potlood- of pengreep;
- schrijfvorm en schrijfrichting;
- schrijftempo.

In groep 3 en 4 kunnen kinderen in een letterdictie laten zien of ze de schrijfletters beheersen. Aan het einde van groep 3 is de eerste tempotoets. In de hogere jaargroepen toetst de leerkracht twee keer per jaar het schrijftempo. Bij iedere lesbeschrijving staan observatiepunten vermeld. De aanwijzingen voor remediëring worden hierbij ook meteen gegeven.

Het kleuterdeel van *Pennenstreken* bestaat uit zeven thema's, die te combineren zijn met thema's uit *Schatkist Lezen* en *Schatkist Rekenen*. De methode geeft hiervoor aanwijzingen. Met de cd kunnen de kleuters meezingen en meebewegen. De letters en hoofdletters zijn gegroepeerd in clubs. Zo worden in groep 4 de hoofdletters van een bepaalde hoofdletterclub na elkaar aangeleerd.

In groep 6 maken de leerlingen een begin met temposchrijven en met reflectie op hun eigen schrijfsresultaten. Het gebruik van hulplijnen wordt losgelaten.

In schrijfboekje E (groep 7) worden de blokletters aangeboden.

Handschrift

'Goed leren schrijven is goed blijven schrijven', zo luidt in het kort de filosofie achter deze methode. Als ik een kaart krijg van een oude tante, merk ik dat deze uitspraak waar is. Mijn oude tantes schrijven allemaal nog zoals ze het op school geleerd hebben. *Handschrift* is al van een paar jaartjes terug. Sommige scholen hebben hem al vanaf 1990.

Over het ontwerp van de letters ('een licht-hellend verbonden schrift waarvan de hellingshoek 75 graden bedraagt') is diep nagedacht en de verantwoording daarvan is terug te vinden in de handleiding.

Op 4/5-jarige leeftijd kan onderzoek plaatsvinden naar de handpreferentie met behulp van bijgeleverde onderzoeksmiddelen. De linkshandigen worden gestimuleerd de linkerhand onder de schrijflijn te houden en het blad schuin naar rechts te draaien. De linkshandige kinderen wordt geleerd rechtshellend te schrijven. Er is dus maar één versie van het leerlingmateriaal, namelijk de rechtshellende letter. De ligging van het schrift is van wezenlijk belang.

Volgens een stappenplan kunnen de kinderen zich oriënteren op houding, beweging, schriftligging en pengreep. Elke stap behandelt één van deze aspecten. De stappen zijn in groep 1, 2, 3 en 4 ingebouwd in de lessen en blijven gedurende de hele methode aandacht houden. In groep 6 t/m 8 zijn de aanwijzingen voor schrijfhouding en schrijf beweging gewijzigd ten opzichte van de delen 1 t/m 5. De bedenker van het eerste stappenplan (1 t/m 5) was het hiermee niet eens en aanvaardt geen verantwoordelijkheid voor de aanwijzingen voor de hogere leerjaren. Opmerkelijk! De steunlijnen zijn gehandhaafd tot in groep 5.

Voor de kinderen zijn er middelen om eenmaal per twee weken de eigen vorderingen te evalueren en die aan te tekenen in het eigen schrift.

Vanaf groep 5 is er een gerichte opvoering van het schrijftempo.

Het eerste schrift van groep 3 is opgebouwd uit bekende schrijfpatronen zoals ovals, guirlandes, arcaden, lussen en hoekig in elkaar overgaande lijnen. In deze periode vindt tevens het aanleren van de cijfers plaats. In de *Leessleutel*-versie gaat het vooroefenen van de lettervormen direct vooraf aan het leren van de letters.

(*Leessleutel* is de methode voor aanvankelijk lezen van Malmberg.)

Schrijven in de basisschool

Schrijven in de basisschool is geschreven door de helaas veel te vroeg gestorven Aaldert van Engen.

Van hem heb ik eens een workshop bijgewoond waarbij de deelnemers ruitenwisserbewegingen moesten maken. Door Van Engen leek schrijven een leuk vak om te geven.

Schrijven in de basisschool gaat bij het aanleren van de schrijffletters uit van het principe, dat het kind de beginselen van het aanvankelijk-leesproces beheerst. Het kind moet bij het lezen de losse leesletter uit de globaalwoorden kunnen analyseren. Dan kan

met het aanleren van de schrijffletters worden begonnen. Het leren lezen gaat vooraf aan het leren schrijven. Ontkoppeling van het lees- en schrijfproces is noodzakelijk om betekenisvol te kunnen leren schrijven. De methode onderscheidt verschillende fasen in het schrijfproces:

- 1 ontwikkeling van de motoriek (groep 1 en 2);
- 2 voorbereidend schrijven (groep 3);
- 3 aanvankelijk schrijven (groep 3 en 4);
- 4 voortgezet schrijven (groep 5 en 6);
- 5 creatief en expressief schrijven (groep 7 en 8).

In de handleiding wordt per les uit het werkschrift een introductie aangeboden. Steevast zitten hier ontspanningsoefeningen in. Na de introductie wordt met de kinderen de pagina uit het schrift doorgenomen.

De methode gaat uit van een klassikale aanbieding van de leerstof. Er zijn schriften voor linkshandigen en rechtshandigen. Beide groepen schrijven dezelfde woorden. De basisstof is per schrijfschrift verdeeld in les-eenheden en schrijfblokken, elk van 6 pagina's. Bij elk schrijfblok is extra oefenstof opgenomen in de vorm van kopieerbladen. Deze zitten in de 'Klapper Schrijfbegeleiding'.

De kopieerbladen met extra oefenstof hebben de volgende functies:

- verrijkmateriaal binnen een schrijfblok;
- herhalingsmateriaal na extra instructie;
- schrijven van eigen teksten en woorden op speciale liniaturen;
- expressiemogelijkheden in blok-, koordenbandschrift;
- expressiemiddel bij 'expressief schrijven' in de bovenbouw.

Per jaargroep zijn er registratieformulieren voor observaties en toetsing.

De handleiding geeft nog als mogelijkheid om te differentiëren naar:

- grootte van de letters;
- betekenisloze letterparen;
- tempodifferentiatie;
- andere vormen van schrift;
- schrijven als expressiemiddel.

Voor het begeleiden van schrijfproblemen geeft de handleiding achtergrondinformatie en suggesties. In heel de methode wordt de nadruk gelegd op een goede schrijfhouding, pengreep en de ligging van het papier.

Mijn eigen handschrift

Volgens de brochure brengen leerlingen ongeveer 8000 uur van hun leven door op de basisschool. Daarvan zitten zij ongeveer 2000 uur aan tafel te schrijven!

In groep 3 kan na het 'Ruitenwisserprogramma', waarin de motorisch-technische vaardigheden worden geoefend, gekozen worden voor de verbonden-schriftversie of de blokschriftversie. Deze keuze geldt ook voor alle volgende groepen.

In de *Methodehandleiding* staan van beide schriftsoorten voor- en nadelen genoemd. Ook is er een *Stappenplan* om tot een keuze van de schriftsoort te komen.

Zowel het rechtshandig als het linkshandig schrijvende kind leert hetzelfde licht-rechtshellend schrift. De papierligging moet daaraan aangepast worden. In de schrijfschriften wordt dat met een hulpmiddel aangegeven. Bovendien staat genoemd, dat de leerkracht voor het linkshandige kind ook linkshandig moet schrijven als voorbeeld. Na enige oefening moet dat lukken!

Bij de methode horen twee computerprogramma's: één voor de leerling en één voor de leerkracht. Met het leerlingprogramma is het mogelijk de halenstructuur van een cijfer/letter op het beeldscherm zichtbaar te maken. Het programma laat bij het verbonden schrift ook zien hoe de letters verbonden worden. In een instelbaar tempo wordt de letter, de lettercombinatie, een woord of een zin op het scherm voorgedaan. Het kind kan zelf de gewenste letter of het gewenste woord intypen. Het tweede programma geeft de leerkracht de mogelijkheid extra oefeningen te maken met zelfgekozen teksten. Bijvoorbeeld teksten uit de leesmethode. De tekst wordt in het gewenste schriftsoort uitgeprint met daarbij enkele oefenregels. De handleidingen worden in deze methode *Praktijkboek* genoemd.

Elk boek begint met een Algemene Inleiding. Deze is geschreven voor de groep, waarvoor het praktijkboek bestemd is. Na deze inleiding volgen de beschrijvingen van de activiteiten (groep 1/2) of van de lessen

(groep 3-8).

Voor groep 3-8 staat in het *Informatieboek*: doel; activiteiten (met tijdsduur); materiaal; kijkpunten (punten waarop gelet moet worden in verband met zit-schrijfhouding, papierligging, papiertransport, schrijfbeweging, pengreep en vormgeving).

De lesbeschrijving bestaat uit:

- 1 warming-up en introductie;
- 2 instructie en verwerking;
- 3 extra hulp.

Na de lesbeschrijving is er een hoofdstuk 'Toelichting kijkpunten' en een hoofdstuk 'Toelichting normering observaties'. Elk praktijkboek sluit af met het geven van kopieerbladen, deels als oefenmiddelen bij de lessen, deels als observatiebladen.

Novoskript

Novoskript is een nieuwe schrijfmethode die anders is dan de hier beschreven methodes. Motoriek en schrijven zijn bij deze methode volledig geïntegreerd. Volgens de auteurs heeft één op de drie kinderen serieuze schrijfproblemen door o.a. een te geringe stimulering van de grote en kleine motoriek. *Novoskript* is bedoeld als integrale schrijfmethode voor groep 1 t/m 8. De methode kan ook door *remedial teachers* en intern begeleiders gebruikt worden als een remedierende schrijfmethode. Voor kinderen van groep 1 t/m 8 zijn er 475 verschillende mogelijkheden om verantwoord te bewegen. Het is niet alleen de schrijfbeweging die geoefend wordt, maar de totale psychomotorische ontwikkeling wordt gestimuleerd.

De methode bestaat uit 13 sets die als volgt zijn ingedeeld.

Stimulering van de psychomotoriek:

- set 1: evenwicht
- set 2: tweezijdig op bord en papier
- set 3: tweehandig ruimtelijk werk
- set 4: lichaamsoriëntatie
- set 5: ritmische lijnen op muziek
- set 6: spiegelen en roteren

Letters en cijfers:

- set 7: letters en cijfers
- set 8: verbindingen
- set 9: hoofdletters
- set 10: temposchrijven
- set 11: drukletters
- set 12: schrijven met de brede pen
- set 13: lijnen in beweging

Iedere set bestaat uit opdrachtkaarten waar de kinderen zelfstandig mee aan de slag kunnen. Kinderen in groep 1 t/m 5 werken gemiddeld één keer per dag met materiaal uit de eerste zes sets.

Kinderen in groep 3 kunnen tegelijkertijd starten met het leren schrijven van de letters en cijfers. Als de kaart klaar is, tekenen de kinderen de aftekenkaart. Met behulp van de menukaart kunnen kinderen zelfstandig

hun planning maken. Zij bepalen zelf op welke dag zij een opdracht doen van een bepaalde set.

Uitgeverij Boreaal begeleidt scholen bij de invoering van de *Novoskript*-schrijfmethode en geeft ondersteuning aan *remedial teachers* en/of intern begeleiders.

Tot slot

U heeft nu een globale kennismaking met schrijfmethodes in Nederland. Bepaal voor uzelf wat u belangrijk vindt: weinig tijd besteden aan de ontwikkeling van het handschrift, weinig kosten maken aan verbruiksmaterialen, de koppeling aan het taalonderwijs, de koppeling aan de aanvankelijk-lezenmethode of een methode die veel remediëring biedt. Er is keuze genoeg.

Monique van Alphen van de Schoolbegeleidingsdienst Westelijk Noord-Brabant heeft de hier genoemde schrijfmethode Naast Elkaar gezet en maakt het mogelijk om gedetailleerder een vergelijking te maken (0165 - 569350 / www.sbdwnb.nl).

Handschrift

Uitgeverij

Malmberg, Den Bosch
www.malmberg.nl
voorlichting.bao@malmberg.nl
(073) 628 88 11

1e jaar van uitgave
1988

Verschenen

Methode is compleet.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf: € 1.183,00.
Verbruiksmateriaal per jaar: € 669,00.
Na 3 jaar vernieuwen.

Uitgangspunten

- Vlot uitvoerbaar handschrift is nodig om een functionele taalgebruiker te kunnen worden.
- Lichthellend verbonden schrift.
- Begin- en eindhaal van de letter zijn vlot en soepel.
- Op 4/5-jarige leeftijd onderzoek naar hand-voorkeur.
- Begeleiding van linkshandigen.
- Stappenplan schrijfhouding en schrijfbeweging.

Relatie met leesmethode

Voor groep 3 is er een apart katern dat aansluit bij *De Leessleutel*.

Tijd

Leerstof voor 36 schoolweken.

Groep 1

1 uur per week = 36 uur

Groep 2

2 uur per week = 72 uur

Groep 3

2,5 uur per week = 90 uur

Groep 4

2 uur per week = 72 uur

Groep 5

1,5 uur per week = 54 uur

Groep 6

1 uur per week = 36 uur

Groep 7

1 uur per week = 36 uur

Groep 8

0,5 uur per week = 18 uur

Totaal groep 1-2 = 108 uur

Totaal groep 3-8 = 306 uur

Mijn eigen handschrift

Uitgeverij

Wolters-Noordhoff, Houten
bao@wolters.nl
(030) 6383441

1e jaar van uitgave
1996

Verschenen

Methode is compleet.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf: € 1.125,00.
Verbruiksmateriaal per jaar € 645,00.

Uitgangspunten

- School kiest voor óf verbonden schrift óf blok-schrift.
- Drie domeinen: motorisch-technische vaardigheid, grafische vormgeving, versnelling van het schrijftempo.
- Doel: kind ontwikkelt een eigen handschrift dat in een vlot tempo kan worden geschreven, een tijd lang vol te houden is en leesbaar is voor anderen.

Relatie met leesmethode

Geen relatie.

Tijd

Groep 1-2

Afwisselende activiteit, afwisselende tijd.

Groep 3

30 min. per les x 57 lessen = 28,5 uur

Groep 4

30 min. per les x 45 lessen = 22,5 uur

Groep 5

30 min. per les x 36 lessen = 18 uur

Groep 6

30 min per les x 30 lessen = 15 uur

Groep 7

30 min per les x 28 lessen = 14 uur

Groep 8

30 min per les x 25 lessen = 12,5 uur

In bovenstaande tijd zijn de toetsen meegerekend

Totaal groep 1-2 Afhankelijk van keuze leerkracht.

Totaal groep 3-8 = 110,5 uur

Pennenstreken

Uitgeverij

Zwijsen, Tilburg
www.zwijsen.nl
klantenservice@zwijsen.nl
(013) 583 88 00

1e jaar van uitgave
1997

Verschenen

Methode is compleet.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf € 1.354,09.
Verbruiksmateriaal per jaar: € 548,92.

Uitgangspunten

- Kind schrijft in groep 8 teksten in een acceptabel tempo en in een goed leesbaar handschrift.
- Adaptief onderwijs.

Groep 1 en 2

- Ontwikkelingsgerichte benadering.
- Open curriculum.

Groep 3

- Twee versies: letterversie of woordversie. Na Schrijfboekje A3 (kern 7) komen beide versies bij elkaar.

Relatie met leesmethode

De methode past in groep 1-2 bij de thema's van *Schatkist Lezen* en *Schatkist Rekenen*. In groep 3 bij *Veilig leren lezen – Maan*.

Tijd

De methode gaat ervan uit, dat het materiaal in ongeveer 40 weken verwerkt moet kunnen worden.

Groep 1-2

Afwisselende activiteit, afwisselende tijd.

Groep 3

30 min per dag per week x 40 weken = 100 uur

Groep 4

75 min per week x 40 weken = 50 uur

Groep 5

45 min per week x 40 weken = 30 uur

Groep 6

30 min per week x 40 weken = 20 uur

Groep 7

20 min per week x 40 weken = 20 uur

Groep 8

20 min per week x 40 weken = 20 uur

Totaal groep 1-2 Afhankelijk van keuze leerkracht.

Totaal groep 3-8 = 240 uur

Schrijf actief

Uitgeverij

Malmberg, Den Bosch
www.malmberg.nl
voorlichting.bao@malmberg.nl
(073) 628 88 11

1e jaar van uitgave
1999

Verschenen

Groep 1 t/m 7.
Groep 8: voorjaar 2002.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf: € 2.037,70.
Verbruiksmateriaal per jaar: € 1274,00.

Uitgangspunten

- Schrijfopdrachten binnen een talige context.
- Aanleren van losse letters, geen woorden, in groep 3.
- Kinderen leren door een gerichte vraagstelling van de leerkracht hoe en waar ze oriënteringstekens moeten zetten (oriënteringsbasis van de derde soort).
- Van variant naar invariant, d.w.z. eerst het eigen maken van de beweging, pas op het laatst de letter.

Relatie met leesmethode

Vanaf groep 4 bieden het letterboek en de schrijfschriften een directe aansluiting met de inhoud en thema's uit *Taal actief* (*Taalspel* en *Woordspel*).

Tijd

De methode geeft in de handleiding geen tijd per les aan. Navraag bij uitgever levert op:

Groep 1-2

Afwisselende tijd, flexibel.

Groep 3

Heeft een programma voor 26 weken,
4 x 30 minuten per week x 26 weken

groep 4-8

heeft een programma voor 40 weken
(37 lesweken en 3 parkeerweken).
4 x 30 minuten per week x 40 weken.

Groep 5

2 x 30 minuten per week x 40 weken

Groep 6

2 x 30 minuten per week x 40 weken

Groep 7

1 x 30 minuten per week x 40 weken

Groep 8

1 x 30 minuten per week x 40 weken

Totaal groep 1-2

Afhankelijk van keuze leerkracht.

Totaal groep 3-8 = 232 uur

Schrijven in de basisschool

Uitgeverij

Wolters-Noordhoff, Houten
bao@wolters.nl
(030) 638 34 41

1e jaar van uitgave
1995

Verschenen

Methode is compleet.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf rechtshellende versie: € 1970,90.
Verbruiksmateriaal rechtshellend per jaar: € 1279,50.
1e aanschaf linkshellende versie: € 2099,50.
Verbruiksmateriaal linkshellend per jaar: € 1290,50.

Uitgangspunten

- Kind schrijft in groep 8 in een duidelijk leesbaar, vlot geschreven en goed verbonden, hellend handschrift.
- Kind beheerst aanvankelijk-leesproces. Kind moet de losse leesletters uit de globaalwoorden kunnen analyseren. Pas dan wordt met het schrijven begonnen.

Relatie met leesmethode

Geen relatie.

Tijd

Groep 1-2

30 min per week x 36 = 18 uur

Groep 3

150 min per week x 36 = 90 uur

Groep 4

150 min per week x 36 = 90 uur

Groep 5

30 min per week x 36 = 18 uur

Groep 6

45 min per week x 36 = 27 uur

Groep 7

30 min per week x 36 = 18 uur

Groep 8

30 min per week x 36 = 18 uur

Totaal groep 1-2 = 18 uur

Totaal groep 3-8 = 261 uur

Novoskript

Uitgeverij

Boreaal, Alkmaar
www.boreaal.nl
(072) 512 70 63

1e jaar van uitgave
2000

Verschenen

Methode is compleet.

Doelgroep

Groep 1 t/m 8.

Prijs per groep van 25 leerlingen

1e aanschaf: € 2.050,00.
Verbruiksmateriaal per jaar: € 0,00.

Uitgangspunten

- Veel oefeningen voor psychomotoriek.
- Geeft minder schrijf oefeningen dan andere methodes.
- Gebruikt geen lijnen bij het aanleren van de letters en cijfers.
- Is als remediërende methode in te zetten.
- Methode met veel mogelijkheden voor adaptief onderwijs.

Relatie met leesmethode

Geen relatie.

Tijd

Leerstof voor groep 1 t/m 8 verdeeld over 13 sets met in totaal 475 opdrachtkaarten. Tijdsbesteding afhankelijk van opzet door de leerkracht gekozen.